

ю-до внутрішньої концентрації енергії українських сил, але недобра сторона цього виявилася зараз, скоро сили громадянства в Росії почали здобувати певні права в політичному житті держави. Для громадянства російського та й для поросійщеного українського—українство осталося, як і попереду, цілком незаниманим і невідомим іксом, репутація якого була почасти підмочена в очах російського громадянства самими ж таки корифеями українства. Стовпи українства вели часом досить чудну політику, що була неоднакова на різних фронтах, але досить однаково не певно репрезентувала справжні завдання українства. Завдання ці та далековора дипломатія вважала потрібним замовчувати, щоб не викликати підозріння в сепаратизмі з правительственного боку та щоб разом не посваритися і з тими поступовими російськими кругами, що не в меншій мірі були перейняті централістичними поглядами. Досить згадати, напр., Костомарова, що так старався довести лояльність українського руху; коли б його послухати,—а власне його й мусіли слухати, бо від говорив, а решта мовчала—то виходило, що увесь український рух вичерпувався лиш такою скромною метою, як видання народніх книжок, букваря та словаря; навіть українську літературу призначав він для „домашнього вжитку“. Коли з другого боку українство репрезентувалося як рух політично-соціальный, то цим поменьшувалися саме культурно-національні його завдання.

Що ж з того всього врешті вийшло? А вийшло найперше те, що українства, суті і характера його змагань, навіть його фактичного становища—не знали. Ті поступові елементи російського громадянства, що ставили перед собою широкі політично-соціальні перспективи,—або вважали український рух занадто вузькою з громадського боку течією (кому з нас не доводилося чути закидів про „національну узость“!) або брали на себе місію „очистити“ українську течію від амагань „вузького“ національного змісту і ввести його „въ общее русло русскаго освободительнаго движенія“, не ускладнюючи його моментами „другорядного“ значіння. Український рух—за одинокими винятками—не мав відповідного представництва ні в громадських російських кругах, ні в російській пресі. Цікавилася цим—мало не на правах монополії—лиш реакційна преса і саме для того, щоб на всі гласи виспівувати заучений викрик—*saveant consules!*

Таким чином, концентрація українських сил на своїй внутрішній роботі, брак широкої інформації про напрям і характер діяльності свідомих груп українства, свідомі тактика прикривання справжніх змагань українства в надії „її невинності“ собою, і капітал „пріобрѣсти“,—все це натурально повело до політично-громадської ізоляції українського руху та його представників. І от коли обставини життя у нас з 1905 року перемінилися і українська інтелігенція підняла голос і в своїй пресі, і в різних громадських виступах,—до його—по добре засвоєній традиції чинерції—не прислухалися; голос той став „гласом вопіючого в пустині“ і не міг растопити того грубого та міцного льоду холодної байдужості російських поступових кругів, що поволи намерзав в протязі останнього пів-століття. Навіть такі факти великої політичної ваги, як існування в перших двох Думах численних українських фракцій,—якось не помічались. Та байдужість переходить нарешті всі можливі межі і витворюється у більш активну тенденцію—накидувати українству такі змагання, що цілком не вгаються з його основами. Досить згадати хоча б про недавній виступ д. С. Лісенка, що обвинувачував український рух у юдофобстві. Не кажу вже про усіякі вигадки з правого боку—д.д. Вобринських, Савенків та инш.

Таке становище в суті діла, з погляду реальних виглядів українства, власне мало що міняло. Нехтування з боку російських кругів не могло само по собі мати великого практичного значіння. Українство—це течія в основі своїй перш за все демократична, перейнята інтересами широких мас народа, і в тому його внутрішній суть, основа і його сила. Коли демократичні елементи позбавлені політичної сили, то найщиріші спочування мають найлиш платонічний характер. І навпаки, коли народні маси користуються відповідним політичним пра-

Листи з Петербургу.

II.

Потреба порозуміння.

Український громадський рух з самого початку не йшов широким шляхом нормального розвитку, а дрібними та кривими манівцями, що часто-густо заводили його в нетри глибоких непорозумінь. Це залежало і від загальних умовин життя в Росії і ще більше—від того позазаконного становища, в якому опинилося українство за останнього пів-віку. Позбавлене представництва широких інтелігентних верств, українство не встигло ще як слід себе виявити, яскраво зазначити свою ідейну позицію культурно-громадську та установити певні відносини до різних течій російського громадського руху,—як тяжка незаслужена кара загнала його в темний кут, звідки, що—найменше, трудно було взивати до соняшного свігла. Українська культурно-громадська робота в протязі цілих десятиліть велася не тільки по-таємці, але здебільшого навіть на ґрунті чужої держави—в нашому галицькому Пьемонті. Сили української інтелігенції пішли в тихе, мало помітне в своєму буденному процесі діло „накоплення“ культурного добра, того добра, що кожна дрібна крихта його здобувалася нечувано-великими зусиллями. При таких умовах демонстрація наших сил і наших національних здобутків перед очима російського культурного світа не вважалася дуже важною і потрібною, тим більше, що, вважуючи на обставини останніх десятиліть це не обіцяло і яких реальних наслідків. Тимчасом і при всіх перешкодах український рух все більше зростав, углублявся і ширився, і вся енергія його направлялася на внутрішню сторону свого зросту і найменше—на зверхне „ока зательство“. Це мало добрі наслідки

вом і принципи демократії впливають вгору і перемагають в політичній кон'юнктурі,—то й український демократичний рух знайде собі відповідне представництво і разом—потрібне признание. Перемога демократичних принципів єсть разом з тим перемога і змагань українства. На те й виглядало—знов таки скажу—під час істнування двох перших Дум, коли у парламенті згуртувалися численні і міцні українські демократичні групи.

Але разом з тим усяке ізольоване становище має і свої недобрі сторони—ше й досить значні. Усякий рух має більшу моральну та й навіть реальну силу, коли він іде поруч з созвучними течіями інших широких кругів. Тому то та ізоляція, в якій опинилося українство, та недостача порозуміння його з іншими суголосними елементами, яку доводиться так часто-густо зазначати—це з'явища самі по собі не нормальні і небажані, і все вимагає того, щоб їх по можності усувати. Там-то треба вважати цінним усякий такий факт, що стає початком ідейного порозуміння між українськими та російськими інтелігентними кругами. Такий факт і мав місце останніми днями у Петербурзі.

Але сьогоднішній лист мій так ростягся, що розкажу про це вже другим разом. О. Білоусенко.